

Альона СТОРОЖУК,

orcid.org/0000-0002-2755-5423

начальник відділення міжнародного військового співробітництва

Військової академії (м. Одеса)

(Одеса, Україна) a.m.storozhuk@gmail.com

НАВЧАННЯ АНГЛОМОВНОГО АУДІЮВАННЯ КУРСАНТІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У НАВЧАЛЬНИХ ГРУПАХ ІЗ РІЗНИМ МОВЛЕННЄВИМ РІВНЕМ І ПОДОЛАННЯ СУПУТНИХ ТРУДНОЩІВ

Володіння майбутніми офіцерами англійською мовою є важливою умовою для успішного розвитку їхньої кар'єри. Концепція мовної підготовки Збройних Сил України основною метою мовної підготовки курсантів визначає оволодіння ними вміннями усного іншомовного спілкування. З огляду на це, першочергова увага на заняттях з іноземної мови приділяється саме усним видам мовленнєвої діяльності – аудіюванню й говорінню.

Сьогодні питання навчання сприйняття іншомовного мовлення на слух залишається однією з найбільш актуальних педагогічних проблем у мовній підготовці військових фахівців. Однак через свої характерні особливості розвиток навичок аудіювання становить значну складність і є викликом для багатьох викладачів іноземної мови вищих військових навчальних закладів, які працюють із навчальними групами курсантів із різним мовленнєвим рівнем.

Стаття має на меті разом із визначенням характерних особливостей навчання англomовного аудіювання звернути увагу на низку навчальних труднощів, які виникають при навчанні іноземної мови в умовах вищих військових навчальних закладів. У систематизованому вигляді наведено основні причини складнощів при засвоєнні курсантами навички розуміння іноземної мови на слух. Виділено й описано три групи труднощів, які найчастіше виникають у процесі розвитку навичок аудіювання – фонетичні, граматичні та лексичні; запропоновані варіанти можливих шляхів ефективного подолання таких труднощів. Також розглядається проблема навчання англomовного аудіювання в групах курсантів з різним рівнем мовної підготовки, наводяться приклади вправ для ефективного розвитку навички сприйняття іноземної мови на слух. Підкреслюється необхідність урахування психофізіологічних механізмів при навчанні аудіювання й важливість якісного, доречного підбору навчального матеріалу, який би враховував специфічну спрямованість підготовки військових фахівців.

Ключові слова: *англійська мова, аудіювання, вищий військовий навчальний заклад, курсант, навчання, мовленнєва діяльність.*

Alona STOROZHUK,

orcid.org/0000-0002-2755-5423

Chief of the International Military Cooperation Department

Odesa Military Academy

(Odesa, Ukraine) a.m.storozhuk@gmail.com

TEACHING ENGLISH LISTENING FOR CADETS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN GROUPS WITH DIFFERENT LEVELS OF LANGUAGE PROFICIENCY AND OVERCOMING OF ASSOCIATED DIFFICULTIES

The proficiency in English is an important condition for the successful development of future officers' military careers. In the Concept of the Foreign Language Training in the Armed Forces of Ukraine the development of oral foreign language communication skills of cadets is determined as the main goal of English teaching in higher military educational institutions. Taking this into account, during the foreign language classes the primary attention is given to oral types of speech activity – listening and speaking.

Currently the aspects of teaching understanding of foreign speech aurally are considered to be one of the most important actual pedagogical problems of the military specialists' foreign language training. However, the development of English listening skills due to its specific features is quite difficult and challenging for many foreign language teachers of higher military educational institutions working with groups of cadets with different language skills.

This article is aimed to determine the peculiar features of teaching English listening and to highlight some educational difficulties, which appear during the foreign language training at higher military educational institutions. The main reasons for the difficulties in cadets' ability to understand the foreign language by ear are presented in a systematic form. Three groups of educational difficulties that most often arise during the development of listening skills – phonetic,

grammatical and lexical – are identified and described; some options for possible ways of the effective overcome of such difficulties are suggested. As well, the article deals with the problem of teaching English listening in heterogeneous classes – groups of cadets who have different levels of foreign language skills; and examples of exercises for the effective development of listening skills are given.

The need to take into account the psychophysiological mechanisms of teaching listening and the importance of high-quality and appropriate selection of educational materials, which would take into account the specifics of the military specialists training, are emphasized.

Key words: *cadet, English language, higher military educational institution, listening, speech activity, teaching.*

Постановка проблеми. Керівництвом національного оборонного відомства основні цілі та завдання навчання іноземним мовам (далі – ІМ) у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ) визначені як досягнення особовим складом відповідного цільового рівня володіння ІМ для подальшого використання в службовій діяльності, опанування військовими фахівцями англійською мовою, що є одним із чинників досягнення взаємосумісності з НАТО (Наказ МОУ від 01.06.2009 № 267).

У контексті розгляду питань мовної підготовки варто також урахувати й те, що мовна освіта забезпечує соціальну й академічну мобільність сучасної молоді.

Відповідно, англomовне аудіювання є однією з найважливіших компетенцій, якою повинен опанувати курсант ВВНЗ. Без достатнього досвіду сприйняття іноземної мови на слух майбутній офіцер не зможе комунікувати з англomовними партнерами на належному рівні під час міжнародних заходів, ефективно діяти в складі багатонаціональних органів військового управління тощо.

Більшість дидактів і психологів вважає, що проблема навчання усного мовлення, зокрема аудіювання, є однією з найважливіших і найскладніших у методиці навчання ІМ. Навчання англomовного аудіювання має чимало характерних особливостей і пов'язаних із ним навчальних труднощів – загальних і специфічних для окремих закладів освіти, наприклад, для ВВНЗ, де курсанти з різним мовленнєвим рівнем змушені навчатися за однією програмою мовної підготовки. Урахування впливу таких труднощів на освітній процес, їх подолання та усунення можуть значно полегшити формування й розвиток навичок аудіювання та підвищують якість навчання ІМ.

Отже, дослідження супутніх навчанню англomовного аудіювання труднощів і пошук шляхів їх подолання, розробка методичних і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності мовної підготовки у ВВНЗ, де спільно навчаються курсанти з різним мовленнєвим рівнем, є актуальною педагогічною проблемою.

Аналіз досліджень. Такі проблеми навчання ІМ, як розвиток навичок іншомовного аудію-

вання в різнорівневих групах і питання подолання супутніх труднощів, неодноразово ставали об'єктом досліджень вітчизняних і зарубіжних мовознавців, педагогів і психологів, серед яких – Л. Бахман, Н. Брігер, І. Гальперін, Н. Гальськова, С. Гапонова, Н. Гез, О. Голотюк, М. Жинкін, І. Зимня, О. Леонт'єв, І. Лісовець, С. Ніколаєва, Л. Панова, Дж. Річардс, Г. Рогова, О. Соловова, О. Тарнапольський та інші вчені. Усі вони зійшлися в думці, що під час навчання аудіювання важливим є врахування особливостей організації освітнього процесу і створення належних педагогічних умов. Дослідники зазначають прямиий вплив низки труднощів, що супроводжують навчання ІМ, на якість опанування мовленнєвими навичками тими, кого навчають.

Однак сьогодні можна стверджувати, що питання подолання навчальних труднощів, які супроводжують процес мовної підготовки у ВВНЗ, зокрема під час навчання англomовного аудіювання в групах курсантів із різними мовленнєвими рівнями, залишається недостатньо вивченим і потребує подальшого дослідження.

Мета статті – охарактеризувати труднощі, які виникають при навчанні англomовного аудіювання курсантів ВВНЗ, і надати рекомендації щодо подолання певних із них; визначити відповідні навчальні вправи для ефективного формування навичок аудіювання.

Виклад основного матеріалу. Успішне оволодіння іноземною мовою як засобом мовної діяльності полягає в умінні висловлювати власні думки, а також сприймати й розуміти мову інших людей як при безпосередньому спілкуванні, так й опосередковано – через мультимедійні засоби та в інші способи отримання мовленнєвої інформації. На думку багатьох мовознавців, зокрема Н. Гальської та Н. Гез, аудіювання, тобто сприйняття на слух і розуміння усного мовлення, вважається одним із найскладніших видів мовної діяльності (Гальськова, 2019: 117). І. Зимня розглядає аудіювання як самостійний вид навчальної діяльності, що характеризується предметним змістом, структурною організацією, дією певних механізмів, який є основою спілкування (Зимня, 1976: 5–33).

При розгляді питань аудіювання також важливо зважати на його характерні особливості, а саме швидкоплинність і неповторність слухової рецепції (Autwater, 1992: 21). Успішним вважається навчання аудіювання, коли при безпосередньому спілкуванні іноземною мовою людина з першого разу розуміє свого співрозмовника. Це особливо важливо для майбутніх офіцерів, адже всі команди, накази та інструкції даються зазвичай однократно.

Аудіювання є самостійним видом мовлення. Воно, як будь-яка діяльність, спирається на вміння, а вміння, у свою чергу, ґрунтуються на навичках.

Оволодіння іноземною мовою і розвиток мовних навичок здійснюється головним чином через слухання. У недавньому минулому існувала помилкова точка зору, прихильники якої вважали, що коли при навчанні викладач зосередить зусилля на говорінні й забезпечить оволодіння цим умінням, то ті, кого навчають, зможуть навчитися розуміти мову стихійно, без спеціального цілеспрямованого навчання аудіювання. Практика показує, що навіть люди, які досить вільно володіють іноземною мовою, відчують труднощі при слуханні мовлення носіїв мови. Це пов'язано з тим, що сприйняття й розуміння усної мови є досить складною психічною діяльністю: пропускна здатність звукового каналу значно менша зорового, слухова пам'ять у більшості людей розвинена гірше зорової, а слухова рецепція одноразова й неповторна.

Крім цього, курсанти, які здійснюють усне мовне спілкування з викладачем нормативною літературною мовою, доволі часто погано розуміють мовлення носіїв мови в природних умовах. При розумінні усної мови водночас виникають і лінгвістичні труднощі, і психологічні. Це явище є відомим і поширеним, встановлено, що навіть ті люди, які добре володіють іноземною мовою, усе ж відчують певні труднощі при сприйнятті іноземної мови на слух. У реальних умовах спілкування обсяг інформації, яка сприймається на слух, є вельми високим. Встановлено, що в сучасному суспільстві люди слухають 45% часу, говорять 30%, читають 16%, а пишуть лише 9% (Клобукова, 2004).

Більша доступність для засвоєння цього виду мовленнєвої діяльності може бути забезпечена допоміжними засобами, що не порушують його природу, такими як зорова опора, знайомий голос тощо (Суслова, 2016: 92–96). Відомо, що повідомлення, яке надають у швидкому темпі, завжди викликає труднощі при його сприйнятті, тому оптимальним вважають такий темп мовлення, який близький до власного темпу мовлення іно-

земною мовою того, кого навчають. Задля досягнення мети навчання вбачається доцільним поступово збільшувати швидкість звучання з орієнтуванням на реальні можливості курсантів.

При дослідженні труднощів лінгвістичного характеру низка авторів розглядає передусім фонетичний аспект оволодіння мовою. Сприйняття може ускладнюватися в результаті:

- розбіжності фонетичних систем рідної та мови, що вивчається;
- розбіжності принципів сполучуваності звуків у рідній та іноземній мові;
- відмінності в ритмомелодії;
- відмінності в інтонаційно-фонетичній оформленості слова.

Викладене вище спонукає до пошуку оптимальних шляхів навчання цього виду мовленнєвої діяльності в умовах відсутності природного мовного середовища. До того ж курсанти живуть і навчаються в досить обмеженому просторі військової установи, що певною мірою ускладнює їхню взаємодію із зовнішнім світом, вони мають менше можливостей чути іноземну мову в реальному житті; це, зі свого боку, додатково підвищує значущість формування навичок аудіювання на заняттях з іноземної мови.

Щоб вирішити цю проблему, необхідно відповісти на два запитання: на якому матеріалі вчити та як вчити. Уважають, що при відборі матеріалу й методики навчання аудіювання повинен бути використаний діяльнісний підхід, відповідно до якого стосовно всіх видів мовленнєвої діяльності виділяють три групи вправ (Бим, 2007): вправи, що орієнтують у конкретному виді діяльності, націлюють на виконання певної дії з навчальним матеріалом; виконавчі вправи (на безпосереднє здійснення діяльності); вправи для контролю й самоконтролю.

Відповідно до етапів навчання іноземної мови (етап, який готує до мовної діяльності, й етап, який розвиває власне мовну діяльність), розрізняють підготовчі вправи (мовні, тренувальні), мовленнєві вправи та вправи для контролю.

При навчанні аудіювання необхідно враховувати психофізіологічні механізми цього процесу: сприйняття мови, слухову пам'ять, внутрішнє промовляння, звірення, впізнавання та логічне розуміння, яке часто називають «великим» контекстом і яке передбачає певний рівень розумового розвитку слухачів. Саме логічне розуміння відіграє вирішальне значення в розумінні аудіотексту.

Слухове сприйняття значно складніше сприйняття зорового. Воно ускладнюється низкою різнопланових труднощів, які варто враховувати при навчанні аудіювання. Ефективне навчання аудію-

вання неможливо без урахування й градації труднощів цього виду мовленнєвої діяльності. Система вправ, призначена для навчання аудіювання, повинна бути спрямована на подолання цих труднощів. Відповідність вправ рівню тих, кому їх пропонують для виконання, забезпечується як поступовістю введення й відпрацювання труднощів, так і цілеспрямованістю вправи на подолання лише однієї нової труднощі.

Аналіз результатів навчальної роботи з курсантами у ВВНЗ дає змогу виділити дві групи труднощів при аудіюванні, які зустрічаються найчастіше: мовні труднощі і труднощі, пов'язані з умовами сприйняття мовленнєвого повідомлення.

Своєю чергою, мовні труднощі можна також класифікувати так:

1. Фонетичні, тобто труднощі, які безпосередньо пов'язані зі сприйняттям іноземної мови на слух. Розрізняють два типи слуху: фонематичний, який відповідає за сприйняття окремих мовних явищ, і мовний, який охоплює процес пізнання цілого в певному контексті. У рідній мові це компенсується величезною практикою в слуханні, проте при вивченні іноземної мови ситуація суттєво відрізняється. Будь-яка особливість вимови, тембр голосу, темп, із яким людина говорить, а також деякі дефекти мови будуть ускладнювати її розуміння.

Для розвитку фонематичного слуху корисними вбачаються такі вправи, як повторення слів і словосполучень за диктором, спочатку із зоровою опорою, а потім і без неї, визначення кількості складів у словах, а також наголошеного складу. Для розвитку мовного слуху ефективними можуть бути вправи з визначення кількості слів у реченні, а також послідовності речень у тексті. Безумовно, важливим є те, що, чим більше носіїв мови різної статі, вікових груп і різного походження буде слухати той, хто навчається, тим легше він адаптується до індивідуальної манери мови. Курсанти на заняттях з ІМ звикають слухати свого викладача, що може в подальшому викликати в них труднощі при розумінні мови інших людей. Щоб уникнути такого роду складнощів, можна рекомендувати періодично змінювати провідних викладачів у групах курсантів, що час від часу здійснюється у ВВНЗ.

2. Граматичні. Труднощі, які пов'язані з наявністю в мові, що вивчається, граматичних конструкцій, які відсутні в рідній мові. Тексти для аудіювання повинні містити тільки такі невивчені граматичні явища, про значення яких курсанти можуть здогадатися з контексту, або форми, які збігаються з формами рідної мови, чи вже вивчені раніше граматичні явища іноземної мови. Для

подолання цих труднощів досить ефективним може стати виконання таких вправ:

- визначення головних членів речення;
- визначення меж між головним і підрядним у складному реченні;
- визначення незнайомих граматичних конструкцій у низці коротких текстів;
- виділення певних частин мови в аудіофрагментах;

– складання питань і відповідей до прослуханого з урахуванням граматичного матеріалу, що відпрацьовується в навчальних текстах (робота в парах).

3. Лексичні. Такий вид труднощів зумовлений наявністю незнайомих для курсантів слів у запропонованому фрагменті мовлення. На підставі практичного досвіду можна рекомендувати використовувати для аудіювання тексти, які містять не більше 3% незнайомих лексичних одиниць. Дуже важливим умінням у подоланні труднощів лексичного характеру є формування навички здогадуватися про значення нових слів, а також розуміти зміст тексту загалом, незважаючи на наявність у ньому незнайомих слів, умовно «пропускаючи» їх. Із цією метою можна рекомендувати виконання вправ:

- на визначення нового слова за дефініцією іноземною мовою;
- на вибір із декількох речень рідною мовою, які подаються в письмовому вигляді, того, що найбільш точно передає значення почутого речення іноземною мовою;
- підбір синонімів та антонімів до слів;
- визначення значень багатозначних слів.

На додаток до цієї групи труднощів також варто додати, що велике значення має довжина речень та обсяг запропонованого для прослуховування тексту. У перший рік навчання курсантів у ВВНЗ час звучання тексту для них бажано обмежити 1–1,5 хвилин і поступово збільшувати його до 3–5 хвилин. Речення повинні бути не занадто довгими. Якщо є потреба прослухати більш довгий текст, доцільним буде розділити його на частини та надавати їх для прослуховування послідовно. Також корисним буде запропонувати курсантам виконати передтекстові завдання, які зможуть допомогти при прослуховуванні тексту. Розвиток короткочасної пам'яті є важливим складником у процесі навчання. Як показує практика, досить ефективними вправами для розвитку цього типу пам'яті є вправи за принципом «снігової кулі», коли перший курсант повторює перше речення, другий – перше і друге й так далі.

Труднощі, які пов'язані з умовами сприйняття мовленнєвого повідомлення, залежать від кількості прослуховувань, темпу й індивідуальних

особливостей мовлення мовця. З метою полегшення розуміння та запам'ятовування змісту повідомлення курсантами викладачі нерідко використовують повторне прослуховування повідомлення. Однак існує думка, що такий спосіб є малопродуктивним і його застосування рекомендовано лише на початкових етапах навчання (Николаева, 2015).

Також варто виділити декілька інших груп труднощів та особливостей, які притаманні навчанню аудіювання у ВВНЗ.

По-перше, достатній лінгвістичний інформаційний запас курсанти набувають тільки наприкінці четвертого курсу, тобто на момент завершення навчання взагалі або бакалаврату для окремих спеціальностей. Варто зауважити, що курс вивчення англійської мови ділиться на два основні етапи: іноземна мова для загальних цілей, де тематика має загальнокультурний характер («Особистість», «Освіта», «Подорожі» тощо), й іноземна мова професійного спілкування – військова лексика. Безумовно, найбільші труднощі виникають у зв'язку з навчанням професійної лексики, коли курсанти стикаються з потребою глибоко й точно розуміти військову термінологію. Відповідно до чинних програм підготовки курсантів, засвоєння навчального матеріалу на етапі професійної спеціалізації відбувається одночасно українською та англійською мовою. На перший погляд може здаватися, що це має створювати додаткові труднощі курсантам, але практичний досвід часто доводить протилежну думку: матеріали українською та англійською мовами доповнюють один одного, що полегшує розуміння суті предмета. Таким чином, у курсантів з'являється додаткова мотивація до засвоєння військової та іншої спеціальної професійної термінології.

По-друге, якісно відібрані автентичні навчальні матеріали надають курсантам більше різноманіття усного мовлення. У школі й закладах вищої освіти традиційно викладають в основному британський варіант англійської мови. Спеціального курсу або теми з програми мовної підготовки у ВВНЗ, який би фокусував увагу на вимовних особливості американського варіанта англійської мови, немає, так як вважається, що вони не впливають на семантичне значення повідомлення. Ще більш серйозну трудність для сприйняття курсантами становлять регіональні та діалектні типи вимови (шотландська, австралійська англійська тощо), з якими нерідко доводиться стикатися під час здійснення різноманітних заходів міжнародного військового співробітництва – багатонаціональних навчань, обміну курсантами між навчальними закладами тощо. Також глобалізаційні процеси й усе більша

легкість переміщення людей з однієї точки світу в іншу, зі свого боку, зробили проблему акценту особливо актуальною.

По-третє, швидкість мовлення, тобто звичний середній темп мовлення в ситуаціях формального й, що важливіше та набагато складніше, неформального спілкування значно вищий в англійській мові порівняно з українською. Отже, особливо гостро постають питання мовної компресії, мовного стилю й культури мовлення. Звичка курсантів до так званого «Classroom English» створює їм певні перешкоди в розумінні матеріалу.

Також курсантам доволі часто важко дається усвідомлення тісного зв'язку між інтонаційною моделлю висловлювання та його змістом, відсутність практики професійного спілкування ускладнює завдання вибору правильного мовної поведінки.

Одним із найбільш складних викликів при навчанні ІМ, про який нерідко зазначають викладачі ІМ у ВВНЗ, є те, що їм доводиться навчати в групах курсантів, які мають різні рівні мовної підготовки, що можуть суттєво відрізнитися один від одного. Але насправді в будь-якій навчальній групі всі курсанти або слухачі є унікальними, оскільки люди, які вивчають мову, навчаються з різною швидкістю, деякі з них легше оволодівають рецетивними навичками, такими як аудіювання та розуміння письмового матеріалу, інші добре володіють навичками міжособистісного спілкування тощо. На додаток до різного рівня сформованості мовних навичок на процес навчання ІМ впливають такі фактори, як загальнокультурний рівень, ставлення до іноземної мови, рівень володіння рідною мовою та знання інших мов, інтелект, фонові знання, досвід навчання тощо (Ur, 1996).

Серед навчальних труднощів, які виникають у різнорідних групах, можна виділити такі. По-перше, це вплив найбільш підготовлених курсантів на тих, хто володіє іноземною мовою гірше за них. Так ті, хто має більш розвинуті мовленнєві навички, під час заняття нерідко перехоплюють ініціативу й часто змушують решту курсантів займати пасивну позицію, у такий спосіб перешкоджають їм ефективно засвоювати навчальний матеріал і підтягувати до належного їхній рівень ІМ.

По-друге, це відсутність гнучкості в навчальних програмах мовних курсів, а також відсутність підручників, які враховують різницю в рівні тих, хто їх використовує в навчанні. У багатьох випадках виявляється, що завдання, підготовлені викладачами ІМ, або прості для більшості студентів у класі, або, навпаки, занадто складні. Отже, така ситуація призводить до згасання інтересу учнів,

що послідовно викликає нудьгу й байдужість. Нарешті, це може призвести до виникнення проблем із дисципліною, оскільки часто трапляється, що у великих різномірних групах викладачі втрачають свій авторитет (Mathews-Aydinli, 2006).

Безсумнівно, досягнення ефективності навчання аудіювання в багаторівневих групах є доволі складним. Проте існують певні ефективні стратегії, які можуть бути використані в навчальній практиці в різномірних навчальних групах. Наприклад, початкова оцінка поточних навчальних потреб і визначення рівня сформованості мовних навичок у кожного курсанта в групі допоможе викладачу визначити загальну стратегію навчання та більш якісно готувати навчальні матеріали до занять. А подальше регулярне оцінювання навчальних потреб і моніторинг змін в індивідуальних рівнях сформованості мовних навичок у курсантів зможе допомогти коригувати методику навчання протягом усього курсу.

Висновки. Головною метою навчання іноземної мови у ВВНЗ є підготовка курсантів до іншомовного спілкування в умовах природної комунікації, отже, у процесі мовної підготовки аудіювання разом із говорінням можна вважати пріоритетними навичками, розвиток яких потребує особливої уваги.

Ефективне формування навичок аудіювання неможливе без урахування специфічних рис цього виду мовленнєвої діяльності та впливу на нього супутніх навчальних труднощів. Також викладачам ІМ при підготовці й під час проведення занять доцільно враховувати наявну різницю в рівнях володіння англійською мовою курсантів, що навчаються в одній групі. Ретельно підібраний комплекс вправ, їх послідовність і доступність для якісного виконання, а також створення належних психолого-педагогічних умов є критично важливими факторами успішного розвитку навичок аудіювання в курсантів ВВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бим И. Л. Подход к проблеме упражнении с позиции иерархии целей и задач. *Иностранные языки в школе*. 1985. № 5. С. 30–37.
2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. 6-е вид., стер. Москва : Академия, 2009. 336 с.
3. Зимняя И. А. Смысловое восприятие речевого сообщения. Москва : Наука, 1976. 262 с.
4. Клобукова Л. П., Михалкина И. В. Проблемы обучения аудированию в зеркале реальной коммуникации. *МИРС*. 2002. № 3. С. 104–108.
5. Николаева Н. Н. Особенности обучения аудированию профессиональных текстов на английском языке в техническом вузе. *Вопросы современной науки и практики*. 2015. № 3. С. 201–208.
6. Концепція мовної підготовки особового складу ЗСУ : Наказ Міністра оборони України від 1 черв. 2009 р. № 267. Київ : МО України, 2009. 34 с.
7. Сулова Ю. В. Организационно-педагогические условия эффективного развития аудитивной компетенции курсантов. *Балтийский гуманитарный журнал*. 2016. № 2. Т. 5. С. 92–96.
8. Autwater E. I Hear You: A Listening Skills Handbook. New York : Walker, 1992. 122 p.
9. Mathews-Aydinli J., Van Horne R. Promoting the success of multilevel ESL classes: What teachers and administrators can do. Washington, DC : Center for Applied Linguistics, 2006. 5 p.
10. Ur P. A Course in Language Teaching: Practice to Theory. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 375 p.

REFERENCES

1. Bym I. L. Podkhod k probleme uprazhneniy s pozitsiy ierarkhiy tseley i zadach [Approaching the exercise problem from the perspective of a hierarchy of goals and objectives]. *Foreign Languages at School*. 1985. № 5. pp. 30–37 [in Russian].
2. Halskova N. D., Hez N. I. Teoryia obucheniya ynostrannim yazykam. Linyhvoydyaktyka y metodyka [Theory of teaching foreign languages. Linguodidactics and methodology]. Moscow: Akademya, 2009. 336 p. [in Russian].
3. Zymniaia I. A. Smislovoe vospriyatye rechevoho soobshcheniya [Semantic perception of a speech message]. Moscow: Nauka, 1976. 262 p. [in Russian].
4. Klobukova L. P., Mykhalkyna I. V. Problemi obucheniya audyrovaniyu v zerkale realnoi kommunykatsyy [Learning listening problems in the mirror of real communication]. *MIRS*. 2002 № 3. pp. 104–108 [in Russian].
5. Nykolaeva N. N. Osobennosti obucheniya audyrovaniyu professyonalnykh tekstov na anghlyiskom yazyke v tekhnicheskoye yuzhe [Features of teaching professional texts listening in English at a technical university]. *Problems of modern science and practice*. 2015. № 3. pp. 201–208 [in Russian].
6. Kontseptsiiia movnoi pidhotovky osobovoho skladu ZSU [The Concept of Language Training of the Armed Forces of Ukraine Personnel]. Ministry of Defence of Ukraine Order of 01 June 2009 № 267. 2009. 34 p. [In Ukrainian].
7. Suslova Y. V. Orhanyzatsyonno-pedahohycheskye uslovyia efektyvnogo razvytyia audytyvnoi kompetentsyy kursantov [Organizational and pedagogical conditions for the effective development of the auditive competence of cadets]. *Baltic Humanitarian Journal*. 2016. № 2, vol. 5. pp. 92–96.
8. Autwater E. I Hear You: A Listening Skills Handbook. New York : Walker, 1992. 122 p.
9. Mathews-Aydinli J., Van Horne R. Promoting the success of multilevel ESL classes: What teachers and administrators can do. Washington, DC : Center for Applied Linguistics, 2006. 5 p.
10. Ur P. A Course in Language Teaching: Practice to Theory. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. 375 p.